

Dolg v dekalogu: Deseta zapoved²

Če parafraziramo naslov izjemne knjige Davida Graeberja 'Dolg: prvih 5000 let dolžništva',³ je dolg osrednje vprašanje človeških skupnosti že zadnjih 5000 let. Dolg pa je tudi osrednje vprašanje svetopisemskih besedil.⁴ V tem članku bi rad pokazal, da je tema dolga navzoča tudi v dekalogu, namreč v deseti zapovedi.

Razprava o pomenu zapovedi: "Ne želi hiše svojega bližnjega," itd., še posebej o pomenu glagola 'želeči' (hebr. *lmd*) v tem kontekstu, traja že dolgo. Nekateri avtorji trdijo, da se "deseta zapoved nanaša predvsem na misli in namene".⁵ V svoji obsežni študiji o dekalogu Dominik Markl pravi, da se deseta zapoved nanaša na motive, ki vodijo v dejanja, omenjena pred tem: želja po ženi bližnjega lahko vodi v prešuštvo, želja po imetju bližnjega pa lahko vodi v rop, krajo ali nasilje.⁶ V nasprotju s temi stališči, po katerih deseta zapoved "obravna subjektivni prestop um, volje, občutka, čustev ali naravnosti", pa Marvin Chaney trdi, da prepoveduje "konkretna dejanja, ki so primerljiva s tistimi v preostalih devetih".⁷ In med temi "konkretnimi dejanji" še posebej omenja "dolžniške inštrumente".⁸

V naslednjih vrsticah bi rad podkrepil Chaneyjeve argumente in upam, da bom pokazal, da se vsaj po formulaciji iz 2 Mz 20,17 nanašajo tudi na željo po ženi bližnjega.

ZNAČAJ DEKALOGA

V glavnem dekalog nagovarja svobodne ljudi, ki imajo enakopraven status. Prve besede namreč posredujejo samopredstavitve Boga: "ki sem te izpeljal iz egiptovske dežele, iz hiše sužnosti" (2 Mz 20,2). Dekalog torej nagovarja osvobojene sužnje. Ti lahko sodelujejo pri čaščenju, imajo zemljo, so poročeni, živijo v družinah in so lahko pričevalci v sodnih postopkih. Zapoved o soboti sicer kaže, da so obstajali tudi hlapci (moški) in dekle (ženske). Toda ti, odvisni ljudje, niso bili moralni subjekti dekaloga; bili so namreč lastnina, s katero sta morala gospodar hiše in verjetno tudi njegova žena primerno ravnati. Tujci, ki so živeli v tej hiši, služabniki in otroci torej "niso naslovniki teh zapovedi".⁹ Vseeno pa omemba služabnikov nakazuje, da družba, o kateri govori dekalog, ni egalitarna.

Kratke prepovedi, ne ubijaj, ne prešuštuj, ne kradi in ne pričaj po krivem, nimajo

nobene povezave z družbeno razslojenostjo. Prepovedujejo zločine, ki bi jih posameznik lahko storil zoper svojega bližnjega. Ti zločini niso odvisni od družbenega položaja storilca ali žrtve. V hebrejščini imajo te prepovedi zelo kratko obliko. Sestavljeni so zgolj iz negacije *lō'* in glagola v imperfektu. To kaže na njihov splošen pomen. Glagol je v drugi osebi ednine moškega spola. To pa vključuje vse ljudi v Izraelu, moške in ženske, mlade in stare, ne glede na njihov družbeni položaj.

"Ne prešuštvuj!" torej pomeni, da nihče, ne moški ne ženska, ne sme imeti spolnega odnosa z drugo poročeno osebo. Prepoved je namreč inkluzivna, saj se hebrejski koren *n'p* v kal in piel obliki uporablja za moške (prim. 3 Mz 20,10; Jer 23,14; Job 23,15), pa tudi za ženske (prim. 3 Mz 20,10; Jer 3,8–9; Ezk 16,32). Tudi če je pobuda za prešuštvovanje na strani moškega, se ženska imenuje "prešuštnica" kot na primer v 3 Mz 20,10: "Če kdo prešuštvuje z ženo svojega bližnjega, naj bosta oba usmrčena, prešuštnik in prešuštnica." Tu družbeno razslojenost torej ne igra nobene vloge. Enako širok in splošen pomen pa lahko vidimo tudi pri prepovedi kraje. "Ne kradi!" namreč ne vključuje nobenega predmeta. Kraja je torej prepovedana v vseh oblikah, ne glede na to, ali gre za krajo človeka (prim. 1 Mz 40,15; 2 Mz 21,16; 5 Mz 24,7), živali (prim. 2 Mz 21,37; 22,11) ali drugega premičnega premoženja (prim. 1 Mz 31,19.30.32; 44,8; 2 Mz 22,6; Joz 7,11).

"NE ŽELI ..."

Zadnja zapoved dekaloga pa je po obliki drugačna, saj pri njej ne gre samo za zaničani glagol, ampak ima ta glagol tudi predmet. Zapoved se torej nanaša na odnos med človekoma, ki imata enakopraven položaj, namreč med 'teboj' in 'tvojim bližnjim'. Ker ima bližnji hišo, ženo, služabnike in živali, je gotovo svoboden človek. Kljub temu pa odnos med 'teboj' in 'tvojim bližnjim' ni simetričen, saj se za naslovnika ('tebe') domneva, da si želi lastnine bližnjega.

Razlagalcem dekaloga je vedno predstavljal težavo dejstvo, da dve zapovedi prepovedujeta prešuštvovanje in krajo, poleg teh dveh pa sta še ena ali dve zapovedi, ki prepovedujeta željo po hiši in drugem imetju bližnjega ter željo po njegovi ženi. Gre tu zgolj za ponovitev, kot je menil poglavar iz Lesota v 19. stoletju: "To ni posebna zapoved (sic) /.../ Omenil sem jo že, ko sem dejal 'ne kradi' in 'ne prešuštvuj.'"⁹ Če to ne drži, kakšna je potem razlika med temi zapovedmi? Ker se njuni obliki v 2 Mz 20 in 5 Mz 5 med seboj razlikujeta, ju bom obravnaval ločeno.

2 MZ 20,17

Začel bom z 2 Mz 20,17: "Ne želi hiše svojega bližnjega! Ne želi žene svojega bližnjega ne njegovega hlapca in dekle, ne njegovega vola in osla, ne česar koli, kar pripada tvojemu bližnjemu!" Začnimo s predmeti. Prva prepoved pravi: "Ne želi hiše svojega bližnjega!" 'Hiša' (hebr. *báyit*) je tako kot grški *oikos* dvoumna beseda. Pomeni namreč lahko samo stavbo, lahko pa tudi 'gospodinjstvo,' družinsko skupnost v širšem pomenu besede. Širši pomen hišne skupnosti je očiten za drugo polovico vrstice. Tu imamo popoln popis tega, kar spada v izraelsko hišno skupnost: žena, podrejeni delavci, domače živali in druga premična lastnina.

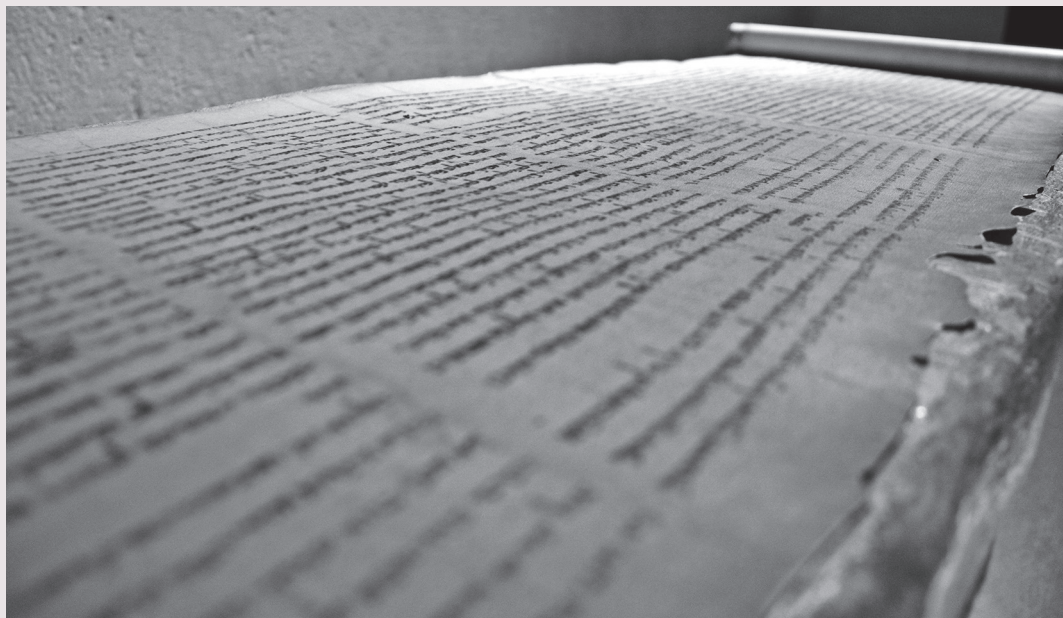
V prvem delu 2 Mz 20,17 pa se zdi, da se 'hiša' nanaša na samo stavbo. Prvič, ponovitev glagola 'želeči' lahko razumemo kot oznako, da gre za dva različna predmeta: za hišo kot stavbo in za hišno skupnost, kot je naštet v drugem delu vrstice.¹¹ Drugič, najbližja vzporednica z 2 Mz 20,17 je Mih 2,2, edino mesto v hebrejski Bibliji izven dekaloga, ki uporablja glagol 'želeči' s predmetom 'hiša'. To besedilo govori o tistih, ki "poželiyo polja in jih pograbijo, hiše in jih vzamejo". Vzporednica s 'polji' in 'hišami' pa je dokaz, da 'hiša' ni mišljena v prenesenem pomenu, ampak kot zgradba. "Trezna filološka presoja narekuje, da je potrebno ta odlomek razumeti kot primarni dokaz za to, kaj pomeni želeči si hiše bližnjega."¹² Omenili pa bi lahko

tudi obliko zadnje zapovedi v 5 Mz, ki "hiši svojega bližnjega" dodaja tudi njegovo "polje" (5 Mz 5,21), kot tudi Neh 5,3, ki v povezavi z 'bližnjimi' iz desete zapovedi, ki so v sorazmerno negotovi situaciji, navaja nepremično premoženje ljudi: njihova "polja, /.../ vinograde in svoje hiše". In čeprav nobena izmed teh razlag sama po sebi ni zadostna, so skupaj močno znamenje, da 'hiša' v 2 Mz 20,17 pomeni samo stavbo, ne pa hišne skupnosti na splošno, kot je naštet v drugi polovici vrstice.

Kaj torej celotna fraza "ne želi hiše svojega bližnjega" v zapovedi v 2 Mz 20,17 pomeni? 'Želeti si' ni enako 'krasti'. Kraja je namreč kaznivo dejanje, poželenje pa ne. Hebrejski koren *hāmad* poleg negativnega pomena 'biti pohlepen' vsebuje tudi nevtrarno ali

pozitivno idejo 'želje' (Ps 68,17). Želja po hiši sicer ne pomeni, da bomo hišo ukradli, imeti pohlep po njej, želiti si hišo svojega bližnjega, pa zaobjema tudi to, da se je bomo polastili. Vendar način, kako bo to doseženo, ni nujno kraja v dobesednem pomenu besede.

Najobičajnejša metoda v antiki (pa tudi v sodobnem času), kako se polastiti hiše ali polja svojega bližnjega, je, da se je polastimo s pomočjo dolga. Zgoraj omenjena Mihejeva prerokba je lingvistično najbližja vzporednica z zadnjo zapovedjo dekaloga. Bogate in gospodarsko močne člane družbe, ki načrtujejo, kako se bodo polastili hiš in polj svobodnih, obtožuje: "Gorje njim, ki si izmišljajo zlo in počenjajo húdo na svojih ležiščih; ob jutranji svetlobi ga naredijo, ker

imajo za to moč v rokah. Poželiyo polja in jih pograbiyo, hiše in jih vzameyo; stiskajo moža in njegovo hišo, človeka in njegovo dediščino" (Mih 2,1-2). Njihova moč je torej v tem, da lahko dajo posojilo, hiše in polja pa vzameyo kot poroštvo. William McKane v svojem komentarju k Miheju situacijo razlaga takole: "Malo verjetno je ./.../ da gre za situacijo, ko so se razlastitve in prisilne izselitve dogajale z mečem, da bi se drhal uprla in zaplenila domove in polja malih kmetov. Gotovo je šlo za nasilno zatiranje, toda za drugačno vrsto nasilja. ./.../ To je bilo izkazovanje drugačne moči, bolj izpiljene, toda nič manj krute, kot je fizično nasilje. ./.../ [Ti ljudje] so zahtevali nazaj posojila, ki so jih dali do vratu zadolženim kmetom, ti pa posojila niso mogli odplačati, zato so jim zasegli lastnino in kmet je izgubil svoj dom in svoje polje ...".¹³

Glagol 'želeť' torej govori o zakonitih oblikah razlastitve. Obsega več kot zgolj notranji odnos, kot so trdili avtorji, ki jih navajam zgoraj.¹⁴ Mihej namreč obtožuje tiste, ki si nečesa "poželiyo" in nato to tudi zaplenijo.¹⁵ Če zaključimo z besedami Marvina Chaneyja: "[V] luči teh dokazov ./.../ je deseta zapoved, če jo biblično-zgodovinsko razumemo z mislijo na kmečko prebivalstvo, ki je bilo ranljivo zaradi takšnih dejanj močnih, prepovedovala oblike in načine nabiranja zemlje, ki so bili tako agresivni in nepopustljivi, da so izraelski družini vzeli podedovan kos obdelovalne zemlje, s tem pa tudi možnost za preživetje in vključenost v družbo."¹⁶

Prerokba iz Miheja predstavlja primer, kako so zadolženim kmetom zasegli hiše in polja. Seznam iz drugega dela 2 Mz 20,17 pa kaže, da je posojilodajalec od gospodinjstva lahko zahteval tudi osebe ali lastnino, ne samo stavbe. Seznam namreč navaja: "Ne želi hiše svojega bližnjega! Ne želi žene svojega bližnjega ne njegovega hlapca in dekle, ne njegovega vola in osla, ne česar koli, kar pripada tvojemu bližnjemu" (2 Mz 20,17b)! V Svetem pismu je veliko primerov, ko so morali zadolženi svoje premično imetje ali osebe iz svoje družine predati kot poroštvo in so ga,

ker posojila niso mogli odplačati, za vedno izgubili. Kot poroštvo je pogosto omenjen možki "plašč" (2 Mz 22,26; 5 Mz 24,13-13). 5 Mz 24,6 ne dovoljuje jemanja v zastavo "ročnega mlina ali njegovega zgornjega kamna". Hudobni so obtoženi, da "osla odganjajo sirotam" in da "vdovi rubijo vola" (Job 24,3). V Neh 5,5 ljudstvo tarna, da so prisiljeni izročiti svoje hčere in sinove v sužnost, da bi dobili posojilo, v zgodbi o Elizeju in ubogi vdovi pa se vdova pritožuje: "Prišel pa je upnik, da bi si moja sinova vzel za sužnja" (2 Kr 4,1).

Kaj pa žena, ki je v 2 Mz 20,17b prva omenjena na seznamu? Iz konteksta zapovedi v 2 Mz 20,17 je jasno, da želje po ženi bližnjega ni mogoče ločiti od prepovedi želje po hiši ali kateregakoli drugega dela hišne skupnosti. Tako kot hiši in vsemu drugemu je tudi ženam grozilo, da bodo vzete za poroštvo, t.j., da bodo postale sužnje. Kmet, ki ni mogel vrniti posojila in ki najbrž ni imel ničesar drugega, kar bi lahko dal, je moral namreč dati svojo ženo, da je delala za njegovega bližnjega, ne pa v njegovi hišni skupnosti, na njegovem vinogradu ali polju. Zadnja zapoved, "ne želi žene svojega bližnjega," ima torej precej drugačen miselni okvir kot pa prepoved prešuštvovanja, ki se nanaša na spolne prestopke. Prepoved želje po ženi bližnjega namreč nima nič opraviti s spolnostjo, ampak prav nasprotno, s prilastitvijo tujega dela. Kot pravi Michael Hudson: "'Ne želi žene svojega bližnjega' – to nima nič opraviti s seksom, ./.../ ampak z željo, da bi bila ta naša sužnja."¹⁷

Če je ta razlaga pravilna, potem mora biti možno, da so lahko poročene ženske postale poroštvo za posojilo in sužnje. V hebrejskem Svetem pismu sicer najdemo samo primere, ko so bili v suženjstvo izročeni otroci (2 Mz 21,7; 2 Kr 4,1; Job 24,9; Neh 5,5). Vseeno pa ni povsem neverjetno, da niso bile med tistimi, ki jim je grozilo, da bodo postale poroštvo za posojilo in sužnje, tudi poročene ženske. 3 Mz 25,39-41 namreč govori o obubožanju 'tvojega brata'. Te besede pa moramo razumeti tako, da lahko vključujejo tudi 'tvojo sestro'. V 41 namreč omenja, da je brata potrebno pustiti,

"naj odide od tebe z otroki vred". Otroci pa morajo očitno imeti tudi mamo. 5 Mz 15,12 pa odkrito razlaga, da 'tvoj brat' v primeru poročstva za posojilo in sužnosti pomeni tako moške kot ženske. Težko si je tudi predstavljati, da med ženskimi sužnjami, ki so to postale zaradi dolga, ne bi bilo poročenih.

Zdi se celo možno, da je bila ženska lahko obenem žena svobodnega moža in sužnja drugega človeka. V judovski naselbini na otoku Elefantin imamo namreč primer, ko je bila ženska dejansko obenem žena enemu in sužnja drugemu moškemu. V šestnajstem letu kralja Artakserksa se je Jud z imenom Ananija poročil s sužnjo po imenu Tamet. In Tamet je ostala sužnja svojemu gospodarju Mešulamu – "tvoja sužnja" (aram. *'mtk*) piše Ananija v poročni pogodbi – tudi potem, ko je postala Ananijeva žena.¹⁸ Samo 22 let kasneje pa v drugem dokumentu zremo, da je Mešulam odpustil svojo sužnjo z besedami "svoji sužnji (*'amah*), ožigosani na njeni desni roki ('Pripada Meršulamu'): Da bi bila svobodna, te ob smrti odpuščam ..." (II,2-4).¹⁹ Priznati sicer moramo, da primer ni enak kot v 2 Mz 20,17, saj je bila ženska na Elefantinu že sužnja, ko je postala žena svobodnega moža, medtem ko je v dekalogu žena svobodna, kasneje pa bi lahko postala sužnja drugega moškega. Vseeno pa oba primera nakazujeta možnost, da je ženska lahko bila obenem žena enega moškega in sužnja drugega.²⁰

Če povzamemo, 2 Mz 20,17 govori o želji, da bi se polastili hiše ali hišne skupnosti bližnjega na zakonit, pa vendar nasilen način, predvsem s pomočjo mehanizma posojil. To pa vključuje tudi željo po tem, da bi žena bližnjega postala naša sužnja.

5 MZ 5,21

Različica dekaloga iz 5 Mz pa zadnjo zapoved iz 2 Mz 20,17 preoblikuje v 2 zapovedi.²¹ Želja po ženi tako postane samostojna zapoved: "Ne želi žene svojega bližnjega! Ne bodi pohlepen po hiši svojega bližnjega, po njegovem polju, hlapcu, dekli, volu, oslu ali

čemer koli, kar pripada tvojemu bližnjemu" (5 Mz 5,21). Tudi izbira dveh različnih glagolov, *hmd* za željo po ženi in *hit'awwah* za pohlep po hiši in gospodinjstvu, sledi namenu, da bi iz ene zapovedi napravili dve. Ne pomeni pa razlike v semantičnem smislu.²² Pohlep po hiši in hišni skupnosti je isto kot želja v zadnji zapovedi v 2 Mz 20,17.

Je pa v različici iz 5 Mz želja po ženi ločena in poudarjena. Predvidevam, da so avtorji 5 Mz hoteli razširiti pomen te prepovedi. Zato se ta zapoved ne nanaša več samo na možnost, da bi žena bližnjega postala sužnja (vključno s tem, da je bila gospodarju na voljo za spolnost). Različica iz 5 Mz se nanaša tudi na možnost, da bi ženska postala žena nekoga drugega, ne da bi bila njegova služabnica.²³ Kot trdi Bernhard Lang, bi se to lahko zgodilo, če bi bil njen mož dlje časa odsoten, na primer, ker bi bil vojni ujetnik v tuji državi. Njegova odsotnost bi se namreč lahko razlagala kot konec njunega zakona in tako bi se žena lahko na novo poročila.²⁴

Vendar pa menim, da Langova teorija ni najočitnejša in najboljša razlaga za željo in pohlep v teh dveh zapovedih. Odsotnost lastnika je gotovo lahko ena izmed možnosti, kako pridobiti lastnino nekoga drugega (prim 2 Mz 34,24). Toda najočitnejši način so dolg in mehanizmi posojilnega sistema. V Mih 2,2, morajo namreč tisti, ki si poželijo polj in hiše, stiskati "moža", ki torej najbrž ni odsoten. Kot pravi v. 9 v istem poglavju, pa tudi "žene mojega ljudstva preganja[lo] iz domov, ki jih ljubijo". Vse do tedaj so torej očitno vsi ti navzoči.

Ne glede na to je odsotnost zakonitega lastnika v nekaterih primerih lahko temelj želje. Osrednje vprašanje pa je brez dvoma dolg.²⁵ Ta se nanaša na željo po hišah in poljih, po premičnem imetju, kot so ljudje in stvari, vključuje pa tudi željo po tem, da bi žena bližnjega postala naša sužnja zaradi dolga.

Dolg torej ni bil samo osrednje vprašanje človeških družb zadnjih 5000 let; to je tudi najpomembnejše vprašanje dekaloga.

Prevedel: Leon Jagodica

1. Rainer Kessler je profesor na Evangeličanski teološki fakulteti Univerze v Marburgu in raziskovalec na oddelku za Staro zavezo Teološke fakultete na Univerzi v Bloemfonteinu v Južni Afriki. Op. prev.
2. Rainer Kessler, "Debt and the Decalogue: The Tenth Commandment," v: *Vetus Testamentum* 65(2015): 53–61. Op. prev.
3. David Graeber, *Debt: the First 5.000 Years*, Melville House: New York 2011; slo. prevod: Dolg: Prvih 5000 let dolžništva, prev. Branko Gradišnik, Založba /*cf: Ljubljana 2014.
4. Prim. Rainer Kessler, "Das hebräische Schuldenwesen. Terminologie und Metaphorik," v: *Studien zur Sozialgeschichte Israels* (SBAB 46), Verlag Katolisches Bibelwerk: Stuttgart 2009, 31–45.
5. David L Baker, *Tight Fists or Open hands? Wealth and Poverty in Old Testament Law*, William B. Eerdmans Publishing Company: Grand Rapids 2009, 33.
6. Dominik Markl, *Der Dekalog als Verfassung des Gottesvolkes: die Brennpunkte einer Rechtshermeneutik des Pentateuch in Exodus 19–24 und Deuteronomium 5* (HBS 49), Herder, Freiburg 2007, 122: "Das Begehrensverbot liefert eine Basis Für die drei vorangehenden Verbote auf der intentalen Ebene: Während das Begehren der 'Frau des Nächsten' zum Ehebruch führen könnte ./../ ist das Begehren sachlicher Güter häufige Voraussetzung von Raub, Diebstahl und Gewalt."
7. Marvin L Chaney, "'Coveting Your Neighbor's House' in Social Context," v: W. P. Brown, ur. *The Ten Commandments, The Reciprocity of Faithfulness*, Westminster John Knox Press: Louisville 2004, 307–317, 303, 307.
8. Isti, 311.
9. David J. A. Clines, "The Ten Commandments, Reading form Left to Right," v: *Interested Parties: The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible* (JSOT.S 205), Sheffield Academic Press: Sheffield 1995, 26–45, 34.
10. Prim. J. R. Coates, "Thou shalt not covet," v: ZAW 52(1934), 283–289; Bernhard Lang, "Du sollst nicht nach der Frau enies anderen verlangen' Eine neue Deutung des 9. und 10. Gebots," v: ZAW 93(1981):216–224, 216s.; prim. tudi vprašanje v Cyril S. Rodd, *Glimpses of a Strange Land. Studies in Old Testament Ethics*, T&T Clark: Edinburgh 2001, 78: "Če je prepovedano želeti si ženo in imetje bližnjega, zakaj je potrebno prepovedati prešuštvo in krajo?"
11. Prim. Christoph Levin, "Der Dekalog am Sinai," v: VT 35(1985), 165–191, 168–169, ki zagovarja, da báyit v 2 Mz 20,17a pomeni 'hišno skupnost'. V 17b pa razume kot drugotno razlago za v. 17a.
12. Marvin L Chaney, "'Coveting Your Neighbor's House'," 308. Chaney na tem mestu uporablja množino, saj govori o še eni vrstici iz Kumrana.
13. William McKane, *The Book of Micah*, T&T Clark, Edinbrough 1998, 6–62; prim. Rainer Kessler, *Micha* (HThKAT), Herder: Freiburg 2000, 116–117.
14. Prim. op. 3 in 4.
15. Gerhard von Rad, *Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium* (ATD 8), Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen 1964, 43: *hmd* "beteutet beides, das Begheren wie das Nehmen".
16. Marvin L Chaney, "'Coveting Your Neighbor's House'," 309.
17. Navedeno po predavanju Michaela Hudsona in L. Randall Wrayja, "An irreverent overview over the history of money from the beginning of the beginning through to the present," v: *Journal of Post Keynesian Economics* 21(1999): 679–687, 685.
18. Aramejsko besedilo: Emil G. Kraeling, *The Brooklyn Museum Aramaic Papyri: New Documents Of The Fifth Century B. C. From The Jewish Colony Of Elephantine*, Yale University Press: New Haven 1953, papirus 2; angleško besedilo: Bezalel Porten, *The Elephantine Papyri in English: Three Millennia of Cross-Cultural Continuity and Change* (DMOA 22), E. J. Brill: Leiden 1996, B36.
19. Aramejsko besedilo: Emil G. Kraeling, *The Brooklyn Museum Aramaic Papyri*, papirus 5; angleško besedilo: Bezalel Porten, *The Elephantine Papyri in English*, B39.
20. Za razpravo o elefantinskih besedilih gl. Rainer Kessler, *Die Sklavin als Ehefrau: Zur Stellung der 'amāh*," v: *Studien zur Sozialgeschichte Israels* (SBAB 46), Verlag Katolisches Bibelwerk: Stuttgart 2009, 124–133, še posebej 129–130.
21. Možno je, da je različica iz 2 Mz v tem primeru ohranila starejšo obliko. Prim. Eckart Otto, *Deuteronomium 1–11, Zweiter Teilband: 4,44–11,32* (HThKAT), Herder: Freiburg 2012, 751–752.
22. Prim. William L. Moran, "The Conclusion of the Decalogue (Ex 20,17 – 5 Mz 5,21)," v: CBQ 29(1967): 543–554, 543–548.
23. Ta linija razlaganja se nadaljuje tudi v zgodovini sprejemanja dekaloga. Že Septuaginta namreč v različici 2 Mz na prvo mesto postavlja ženo. Grški glagol *epithiméo* za hebrejski *hmd* je nato usklajen z Mt 5,27–28, ki prepoveduje prešuštvo, s čimer beseda *epithiméo* očitno dobiva spolni pomen. Isto pa velja tudi za 4 Mkb 2,1–6, besedilo, ki je bolj ali manj sočasno z Matejevim evangelijem. Na tem mestu je zapoved "ne želi žene svojega bližnjega" navedena v kontekstu mladega Jožefa in njegovega nadzora nad željo po spolnosti. Prim. Matthias Köckert, *Die zehn Gebote*, Verlag C. H. Beck: München 2007, 83.
24. Bernhard Lang, "Du sollst nicht nach der Frau enies anderen verlangen,'" 219–220.
25. Večina komentatorjev raje samo našteva možnosti, ne da bi dali prednost eni izmed njih. Martin North, *Das zweite Buch Mose. Exodus* (ATD 5), Vandenhoeck & Ruprecht: Göttingen 1968, 133: "handelt ./../ von allen irgend möglichen Unternehmungen"; Fanj Crusemann, *Bebarhung der Freiheit. Das Thema des Dekalogs in sozialgeschichtlicher Perspektive* (KT 128), Chr Kaiser: Gütersloh 1993, 77: "harrenloses Gut ./../ Geldleihe ./../ und ./../ Übernahme des Besitzes" Christoph Dohmen, *Exodus 19–40* (HThKAT), Herder: Freiburg 2004, 127: "Verschuldungen ./../ Vorteilnahme ./../ Anignung von 'herreb-losem Gut'".